

ΤΑΞΗ: Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ

Ημερομηνία: Σάββατο 11 Μαΐου 2019
Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια*

Απόσπασμα α' (Β 6, 1-4)

Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. Ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν ἦ ἀρετὴ, αὐτὸ τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν, οἷον ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τὸν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῆ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ εὖ ὁρῶμεν. Ὅμοιος ἢ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην καὶ μείναι τοὺς πολεμίους. Εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἢ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἢ ἕξις ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. Πῶς δὲ τοῦτ' ἔσται, ... ὧδ' ἔσται φανερόν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τις ἐστὶν ἡ φύσις αὐτῆς.

Απόσπασμα β' (Β 6, 4-8)

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς... Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μῆτε πλεονάζει μῆτε ἐλλείπει. τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτὸν πᾶσιν. Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἐξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα. ἴσφ γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται. τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν.

Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον. οὐ γὰρ εἴ τῷ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μναῖς προστάξει. ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον. Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Απόσπασμα γ' (B 6, 9-10)

Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὐτ' ἀφελεῖν ἔστιν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζούσης, οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται), ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστικὴ. Λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ἐστὶ περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΔΙΔΑΓΜΕΝΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

B.1α. Να χαρακτηρίσετε καθεμιά από τις παρακάτω θέσεις ως «Σωστή» ή «Λανθασμένη» σύμφωνα με το α' απόσπασμα που σας δίνεται (μονάδες 5):

- i. Η αριστοτελική αρετή έχει ευρύ περιεχόμενο και αποδίδεται ακόμα και σε ζώα ή πράγματα.
- ii. Οι “έξεις” κατά τον Αριστοτέλη μπορεί να είναι αξιόλογες αλλά και ανάξιες λόγου.
- iii. Ο φιλόσοφος στηρίζει την αποδεικτική του διαδικασία στην παραγωγή.
- iv. «τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ»: ο Αριστοτέλης αναφέρεται στην απόκτηση της αίσθησης.
- v. Κριτήριο ποιότητας της αρετής κάθε πράγματος, σύμφωνα με το απόσπασμα, είναι η επιτυχής ολοκλήρωση του έργου του.

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2019
Β' ΦΑΣΗ

E_3.Αλ3Α(ε)

B.1β. Ο δογματισμός δεν προσιδιάζει στον επιστημονικό λόγο. Πώς υπηρετείται η αρχή αυτή από τον Αριστοτέλη στο α' απόσπασμα που σας δίνεται; (μονάδες 5)

Μονάδες 10

B.2. «*Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ ... οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς*»: Ποια εἶδη μεσότητας διακρίνει ο Αριστοτέλης στο παραπάνω απόσπασμα; Πώς ορίζει την καθεμιά από αυτές και ποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους επισημαίνει;

Μονάδες 10

B.3. Να αναφερθείτε στο κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα αλλά και στη διαφορά που εντοπίζει ο Αριστοτέλης στις έννοιες *ἐπιστήμη (τέχνη)*, *ἀρετή* και *φύσις*, σύμφωνα με το γ' απόσπασμα.

Μονάδες 10

B.4. Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω περιόδους επιλέγοντας τη σωστή απάντηση:

i. Ο Αριστοτέλης καταγόταν από.....

α. τη Χαλκίδα

β. τα Στάγειρα

γ. την Θλυνθο

δ. τη Μεθώνη

ii. Όταν ήρθε στην Ακαδημία για να σπουδάσει ο Αριστοτέλης, τη διεύθυνση των σπουδών είχε ο.....

α. Ηρακλείδης

β. Ξενοκράτης

γ. Εύδοξος

δ. Σπεύσιππος

iii. Όταν επέστρεψε ο Αριστοτέλης από τη Μακεδονία το 335 π.Χ. δίδασκε.....

α. στο Λύκειο

β. στην Ακαδημία

γ. στον Περίπατο

δ. στη σχολή που ίδρυσε ο Θεόφραστος

- iv. Ο Αριστοτέλης μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου κατηγορήθηκε επειδή.....
- α. ήταν μαθητής του Πλάτωνα
  - β. ήταν άθεος
  - γ. ασκούσε αυστηρή κριτική
  - δ. έγραψε παιάνα για έναν κοινό θνητό
- v. Ο Αριστοτέλης διέκρινε ένα μέρος της ψυχής που μετέχει και του *άλόγου* και του *λόγον ἔχοντος* μέρους της. Το μέρος αυτό .....
- α. έχει σχέση με τις διανοητικές αρετές
  - β. έχει σχέση με τις ηθικές αρετές
  - γ. έχει σχέση με τη σοφία και τη φρόνηση
  - δ. έχει σχέση με τη διατροφή

Μονάδες 10

B.5.α. Να βρείτε στα αποσπάσματα που σας δίνονται από τα *Ηθικά Νικομάχεια* συνώνυμα των παρακάτω λέξεων (μονάδες 5): **προτιμῶ, θέω, κελεύω, ἦττον, βιβρώσκω.**

B.5.β. Να εντοπίσετε στα παραπάνω αποσπάσματα του διδαγμένου κειμένου ετυμολογικά συγγενείς λέξεις με τις παρακάτω (μονάδες 5): **έπακρο, τάγμα, παραθετικά, διαφορετικότητα, μόνιμος.**

Μονάδες 10

B.6. Λαμβάνοντας υπόψη το πρωτότυπο κείμενο των *Ἠθικῶν Νικομαχείων*, που σας παρατίθεται, και το μεταφρασμένο απόσπασμα από την *Αντιγόνη*, να συγκρίνετε τις απόψεις του Αριστοτέλη αναφορικά με τη «μεσότητα», την «έλλειψη» και την «υπερβολή» με την επίκριση του Κορυφαίου του Χορού προς την Αντιγόνη.

Στο παρατιθέμενο απόσπασμα από την τραγωδία Αντιγόνη του Σοφοκλή, η ομώνυμη ηρωίδα οδηγείται στην υπόγεια φυλακή της, προκειμένου να θαφτεί ζωντανή κατ' εντολή του Κρέοντα, επειδή παρέβη την απόφασή του να μείνει άταφος ο νεκρός αδελφός της, Πολυνείκης. Αποχαιρετώντας τους συμπολίτες της, ψάλλει μαζί με τον Χορό ένα θρηνητικό τραγούδι (κομμός). Στους στίχους

που ακολουθούν, ο Κορυφαίος του Χορού απευθύνεται στην Αντιγόνη και της λέει τα εξής (στ. 853-5):

ΧΟ. Προβᾶς' ἐπ' ἔσχατον θράσους
ὑψηλὸν ἐς Δίκας βᾶθρον
πολὸν προσέπαισας, ὦ τέκνον.
«Σκαρφάλωσες στην κορυφή του θράσους
και στον απρόσιτο της Δίκης θρόνο,
παιδί μου, παραπάτησες».

(Μετάφραση: Κ.Χ. Μύρης)
Μονάδες 10

*Το αρχαίο κείμενο αποσπάστηκε από το σχολικό εγχειρίδιο: Αρχαία Ελληνικά / Φιλοσοφικός Λόγος: Πλάτων - Αριστοτέλης, Γ' Ενιαίου Λυκείου.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ, ΙΣΤΟΡΙΑΙ, VII, 79-80*

Στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφονται οι πολεμικές επιχειρήσεις των Αθηναίων και η συντριβή τους από τους Συρακουσίους, που είχε ως αποτέλεσμα την άτακτη υποχώρηση των αθηναϊκών στρατευμάτων υπό την ηγεσία του Νικία και του Δημοσθένη.

Τῆ δ' ὑστεραία προυχώρου, καὶ οἱ Συρακόσιοι προσέβαλλον τε πανταχῆ αὐτοῖς κύκλω καὶ πολλοὺς κατετραυμάτιζον, καὶ εἰ μὲν ἐπίοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπεχώρου, εἰ δ' ἀναχωροῖεν, ἐπέκειντο, καὶ μάλιστα τοῖς ὑστάτοις προσπίπτοντες, εἴ πως κατὰ βραχὺ τρεψάμενοι πᾶν τὸ στράτευμα φοβήσειαν. [...]

Τῆς δὲ νυκτὸς τῷ Νικία καὶ Δημοσθένει ἐδόκει, ἐπειδὴ κακῶς σφίσι τὸ στράτευμα εἶχε τῶν τε ἐπιτηδείων πάντων ἀπορία ἤδη, καὶ κατατετραυματισμένοι ἦσαν πολλοὶ ἐν πολλαῖς προσβολαῖς τῶν πολεμίων γεγενημέναις, πυρὰ καύσαντας ὡς πλεῖστα ἀπάγειν τὴν στρατιάν, μηκέτι τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἢ διανοήθησαν, ἀλλὰ τὸναντίον ἢ οἱ Συρακόσιοι ἐτήρουν, πρὸς τὴν θάλασσαν. [...]

Καύσαντες οὖν πυρὰ πολλὰ ἐχώρου ἐν τῇ νυκτί. καὶ αὐτοῖς, οἷον φιλεῖ καὶ πᾶσι στρατοπέδοις, μάλιστα δὲ τοῖς μεγίστοις, φόβοι καὶ δείματα ἐγγίγνεσθαι, ἄλλως τε καὶ ἐν νυκτί τε καὶ διὰ πολεμίας καὶ ἀπὸ πολεμίων οὐ πολὺ ἀπεχόντων ἰοῦσιν, ἐμπίπτει ταραχὴ· Καὶ τὸ μὲν Νικίου στράτευμα, ὥσπερ ἠγεῖτο, ζυνέμενέ τε καὶ προύλαβε πολλῶ, τὸ δὲ Δημοσθένους, τὸ ἥμισυ μάλιστα καὶ πλέον, ἀεσπάσθη τε καὶ ἀτακτότερον ἐχώρει.

ἅμα δὲ τῇ ἔῳ ἀφικνοῦνται ὁμῶς πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐσβάντες ἐς τὴν ὁδὸν τὴν Ἐλωρίνην καλουμένην ἐπορεύοντο, ὅπως, ἐπειδὴ γένοιτο ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ Κακυπάρει, παρὰ τὸν ποταμὸν ἴοιεν ἄνω διὰ μεσογείας· ἤλπιζον γὰρ καὶ τοὺς Σικελοὺς ταύτη οὖς μετεπέμψαντο ἀπαντήσεσθαι.

ἐπειδὴ δ' ἐγένοντο ἐπὶ τῷ ποταμῷ, ἤϊρον καὶ ἐνταῦθα φυλακὴν τινὰ τῶν Συρακοσίων ἀποτερίζουσαν τε καὶ ἀποσταυροῦσαν τὸν πόρον. καὶ βιασάμενοι αὐτὴν διέβησαν τε τὸν ποταμὸν καὶ ἐχώρου αὖθις πρὸς ἄλλον ποταμὸν τὸν Ἐρινεόν· ταύτη γὰρ οἱ ἠγεμόνες ἐκέλευον.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Γ.1. Να μεταφράσετε στη νέα ελληνική το παρακάτω απόσπασμα: «*ἄμα δὲ τῆ ἕω ... ἀπαντήσεσθαι*».

Μονάδες 10

Γ.2. Πώς αντέδρασαν ο Νικίας και ο Δημοσθένης στην ασφυκτική πίεση των Συρακουσίων και για ποιους λόγους;

Μονάδες 10

Γ.3.α. «*εἰ μὲν ἐπίοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπεχώρουν, εἰ δ' ἀναχωροῖεν, ἐπέκειντο, καὶ μάλιστα τοῖς ὑστάτοις προσπίπτοντες, εἴ πως κατὰ βραχὺ τρεψάμενοι πᾶν τὸ στράτευμα φοβήσειαν*». Στο παραπάνω απόσπασμα να εντοπίσετε τους τύπους που βρίσκονται σε υπερθετικό βαθμό και να τους μεταφέρετε στον συγκριτικό (το επίθετο στο ίδιο γένος, αριθμό και πτώση). Στη συνέχεια να μεταφέρετε τον υπογραμμισμένο τύπο στην ίδια πτώση, στον ίδιο αριθμό και στον ίδιο βαθμό στο θηλυκό γένος (μονάδες 3).

Γ.3.β. «*Καύσαντες οὖν πυρὰ πολλὰ ἐχώρουν ἐν τῆ νυκτί*»: Να μεταφέρετε τα ουσιαστικά της παραπάνω πρότασης στη δοτική πτώση του πληθυντικού αριθμού (μονάδες 2).

Γ.3.γ. Να γράψετε τους παρακάτω ζητούμενους ρηματικούς τύπους (μονάδες 3):

- i. **προσέβαλλον**: το β' πρόσωπο του ενικού αριθμού της οριστικής του παθητικού αορίστου.
- ii. **ἐπίοιεν**: το γ' πρόσωπο του πληθυντικού αριθμού της οριστικής του παρατατικού.
- iii. **ἀπεχόντων**: το β' πρόσωπο του ενικού αριθμού της ευκτικής του αορίστου β' στην ίδια φωνή.

Γ.3.δ. Δίνεται το απόσπασμα: «*καὶ τὸ μὲν Νικίου στράτευμα, ὥσπερ ἠγεῖτο, ζυνέμενέ τε καὶ προύλαβε πολλῶ, τὸ δὲ Δημοσθένους, τὸ ἥμισυ μάλιστα καὶ πλέον, ἀπεσπάσθη τε καὶ ἀτακτότερον ἐχώρει. ἄμα δὲ τῆ ἕω ἀφικνοῦνται ὁμως πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐσβάντες ἐς τὴν ὁδὸν τὴν Ἐλωρίνην καλουμένην ἐπορεύοντο*»: Να εντοπίσετε δύο ρηματικούς τύπους που βρίσκονται σε αόριστο β' και να γράψετε το β' πρόσωπο του ενικού αριθμού της προστακτικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή (μονάδες 2).

Μονάδες 10

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2019
Β' ΦΑΣΗ**E_3.Αλ3Α(ε)**

Γ.4.α. Να αναγνωρίσετε συντακτικά τους παρακάτω όρους του κειμένου: *τῶν πολεμίων, τῇ ἔφ, Ἐλωρίνην, ἀποτειχίζουσαν* (μονάδες 4).

Γ.4.β. «*Τῇ δ' ὕστεραία προχώρουν, καὶ οἱ Συρακόσιοι προσέβαλλον τε πανταχῇ αὐτοῖς κύκλῳ καὶ πολλοὺς κατετραυμάτιζον, καὶ εἰ μὲν ἐπίοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπεχώρουν*»: Να εντοπίσετε και να αναγνωρίσετε τον υποθετικό λόγο του παραπάνω αποσπάσματος. Στη συνέχεια να τον μετατρέψετε στο είδος που δηλώνει το προσδοκώμενο (μονάδες 4).

Γ.4.γ. «*ἤλπιζον γὰρ καὶ τοὺς Σικελοὺς ταύτῃ οὖς μετεπέμψαντο ἀπαντήσεσθαι*»: Να μεταφέρετε στον ευθύ λόγο το παραπάνω απόσπασμα (μονάδες 2).

Μονάδες 10

*THUCYDIDIS, *HISTORIAE*, TOMUS POSTERIOR, Oxford University Press, 1979.

ΧΑΪΝΑΚΗΣ